

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Natura 2000-plan 2010-2015

Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling Skov og Palsgård Skov

Natura 2000-område nr. 53
Habitatområde H49
Fuglebeskyttelsesområde F34

Kolofon

Titel:

Natura 2000-plan 2010-2015. Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling Skov og Palsgård Skov
Natura 2000-område nr. 53
Habitatområde H49
Fuglebeskyttelsesområde F34

Emneord:

Habitatdirektivet, Miljømålsloven, målsætninger, indsatsprogram, Natura 2000-planer, Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling Skov, Palsgård Skov

Udgiver:

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Ansvarlig institution:

Naturstyrelsen
Lyseng Allé 1
8270 Højbjerg
www.naturstyrelsen.dk

Copyright:

Naturstyrelsen, Miljøministeriet

Sprog:

Dansk

År:

2011

ISBE nr.

978-87-7091-165-8

ISBN nr.

978-87-7091-166-5

Dato:

1. december 2011

Forsidefoto: Salten Ådal set fra Svinsbjerg ved Velling Skov. Heden på Svinsbjerg afgræsses ekstensivt, mens de store hedearealer i baggrunden er under fremskredet tilgroning. Fotograf: Lasse Werling.

Resume:

Natura 2000-plan for Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling Skov og Palsgård Skov (nr. 53). Natura 2000-planen skal sikre gunstig bevaringsstatus for områdets udpegede arter og naturtyper. Området og truslerne mod de udpegede naturtyper og arter beskrives, og der fastlægges målsætninger og indsatser for naturtyperne og arterne. Der foretages en strategisk miljøvurdering af planen.

Må citeres med kildeangivelse

Indhold

Forord	4
Natura 2000-planlægning	5
<i>Natura 2000-planen er bindende for myndighederne</i>	5
Områdebeskrivelse	7
Trusler mod områdets naturværdier	10
Igangværende pleje og genopretning	14
Tilstand og bevaringsstatus/prognose	16
<i>Vurdering af tilstand</i>	16
<i>Vurdering af bevaringsstatus/prognose</i>	20
Målsætning	23
<i>Overordnet målsætning for Natura 2000-området</i>	24
<i>Konkrete målsætninger for naturtyper og arter</i>	26
<i>Modstridende interesser</i>	28
Indsatsprogram	30
<i>Generelle retningslinjer</i>	31
<i>Konkrete retningslinjer</i>	32
<i>Forslag til virkemidler</i>	34
Sammenhæng og synergi med vandplan	34
Strategisk miljøvurdering	34
Bilag 1. Kort over Natura 2000-områdets placering og afgrænsning	
Bilag 2. Opsummering af Natura 2000-planen og mulige virkemidler	
Bilag 3. Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver	
Bilag 4. Miljørapport for Natura 2000-planen	

Foto: Claus Bjørn Larsen

Danmarks VIP-natur får egen bodyguard

Hvad har Skagens Gren, Silkeborgskovene og det Sydfynske Øhav til fælles? Eller klokkefrøen, fiskeørnen og gråsælen? De er alle en del af Danmarks særligt værdifulde natur, som vi er forpligtet til at passe godt på. Det samme gælder strandengen, højmosen og boblerevet. Natura 2000-områderne er et netværk af naturområder i EU, der indeholder særligt værdifuld natur set i et europæisk perspektiv. Natura 2000 skal sørge for, at alle 27 EU-lande drager omsorg for egne truede dyr, planter og natur.

Danmark har i alt 246 Natura 2000-områder. Hvert område får nu sin helt egen naturplan, der skal fungere som bodyguard. Det er i alt for mange år gået tilbage for naturens mangfoldighed. Nu skal planerne sørge for, at staten, kommuner og lodsejere drager omsorg for de naturtyper og plante- og dyrearter, der er truede sårbare eller sjældne i EU.

Ny natur på vej

Naturplanerne er den hidtil største naturindsats, der nogensinde er sat i værk i Danmark. Budgettet er ca. 1,8 mia. kroner og vil i stor udstrækning blive finansieret af EU's landdistriktsmidler. Den planlagte indsats dækker ca. 1.600 km², hvoraf de 40 km² er ny natur.

Der er planlagt hundredvis af nye vandhuller, som vil sikre levesteder for padder som klokkefrøen og vandsalamanderen. 200 km² løvskov skal beskyttes mod rydning, og flere hule, gamle og døde træer vil give levesteder for svampe, flagermus og insekter. Fiskeri på havet skal reguleres, så de unikke danske boblerev sikres mod at blive ødelagt af fiskeredskeer, og danske højmoser skal igen have mulighed for at få det bedre. Lige nu er de truet af udtørring og tilgroning. Med naturplanerne skal der ryddes krat og buske og gives bedre og mere naturlige vandforhold.

Tilbagegangen stoppes

Som ny miljøminister er jeg glad for, at vi nu har en plan for at stoppe naturens tilbagegang i Natura 2000-områderne. Der må ikke ske yderligere skade på naturen. Planerne har været for længe undervejs under VK-regeringen. Natura 2000-områderne blev udpeget i årene 1998-2004, og tilbagegangen skulle være standset allerede sidste år.

Danmarks nye SRSF-regering vil føre en mere aktiv og fremsynet naturpolitik. De 246 Natura-områder har nu hver en bodyguard, mens regeringen laver en plan for hele Danmark. Naturplan Danmark skal sætte ambitiøse mål – ikke blot for den natur som findes i Natura 2000-områderne, men for hele den danske natur.

Lad os så komme i gang !

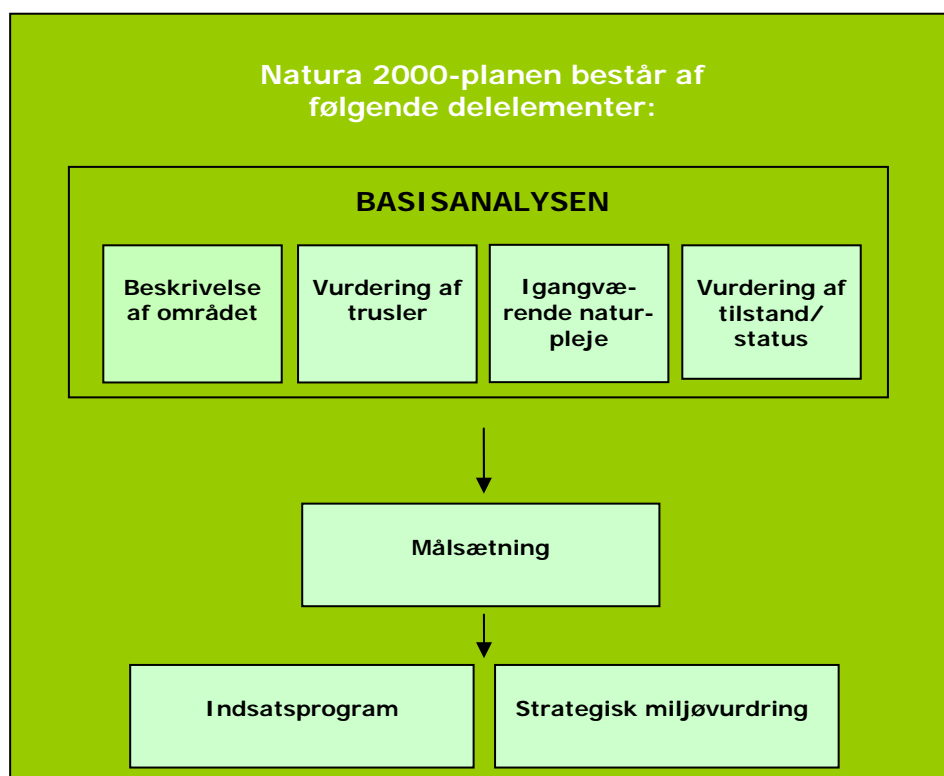
Med venlig hilsen
miljøminister Ida Auken

Natura 2000-planlægning

EU's Natura 2000-direktiver (Fuglebeskyttelses- og Habitatdirektiverne) forpligter Danmark til at gøre den nødvendige indsats for at sikre eller genoprette en række sjældne, truede eller karakteristiske naturtyper og arter. Gennem en målrettet indsats i de udpegede Natura 2000-områder bidrager Danmark til at sikre den europæiske natur og dens mangfoldighed.

Med henblik på at prioritere den nødvendige indsats udarbejder Naturstyrelsen en Natura 2000-plan, der dækker hvert af de udpegede beskyttelsesområder. Natura 2000-planen er en sammenfattende plan, som både indeholder Natura 2000-skovplan for de skovbevoksede fredskovpligtige arealer og Natura 2000-plan for øvrige områder samt arter.

Planen omfatter "udpegningsgrundlaget", dvs. de naturtyper og arter, som området er udpeget for. Natura 2000-planens indhold er vist i figur 1.

Figur 1. Opbygning af en Natura 2000-plan.

Natura 2000-planen er bindende for myndighederne

Natura 2000-planen er bindende, således at alle myndigheder i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Natura 2000 plan

henhold til lovgivningen i øvrigt skal lægge Natura 2000-planen til grund. Planen er vedtaget i 2011, hvorefter kommunalbestyrelserne og Naturstyrelsen udarbejder bindende handleplaner, som skal sikre gennemførelsen af Natura 2000-planen. Direkte statslig opfølgning i form af bekendtgørelser o.l. sker dog på grundlag af Natura 2000-planen. Offentlige lodsejere kan vælge at gennemføre Natura 2000-planen direkte i deres drifts- og plejeplaner.

Natura 2000-planen tilsidesætter ikke øvrig lovgivning, og den indsats, som iværksættes for at sikre planens gennemførelse, skal have de fornødne tilladelser, dispensationer m.v. på grundlag af konsekvensvurderinger mm. Der er ikke gennemført en konsekvensvurdering i henhold til habitatdirektivets artikel 6.3 af de enkelte planer, idet der ikke i planen er taget konkret stilling forvaltningsindsatsens præcise lokalisering eller valgt forvaltningsmetoder. Der er dog i Natura 2000-planen taget stilling til afvejning mellem modsatrettede naturinteresser i de tilfælde hvor sådanne allerede på nuværende tidspunkt i planlægningen kan forudses, og hvor en sådan afvejning er forbundet med og nødvendig for forvaltningen af området. Evt. konkrete konsekvenser af denne afvejning vil blive afklaret i forbindelse med gennemførelsen af planen og valg af virkemidler.

Natura 2000-planens målsætninger er bindende og skal desuden anvendes ved konsekvensvurdering i forbindelse med myndighedsudøvelse, jf. Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 408 af 1. maj 2007 (ændret ved bekendtgørelse nr. 1443 af 11. december 2007 med senere ændringer) om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter..

Indsatsprogrammets retningslinjer er ligeledes bindende og danner grundlag for områdets handleplan og eventuelle drifts- og plejeplaner.

Natura 2000-planen koordineres med vandplanen for hovedvandopland Randers Fjord og vandplanen for hovedvandopland Ringkøbing Fjord og bliver ligesom disse revideret hvert 6. år. De dele af Natura 2000-planen, der vedrører skovbevoksede fredskovspligtige arealer, revideres dog kun hvert 12. år.

Områdebeskrivelse

Natura 2000-området har et areal på 5572 ha og er afgrænset som vist på bilag 1. Natura 2000-området består af Habitatområde nr. H49 og Fuglebeskyttelsesområde nr. F34. På Naturstyrelsens hjemmeside www.naturstyrelsen.dk samt i figur 2 og bilag 2 er der angivet hvilke naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for dette område.

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 49		
Naturtyper:	Visse-indlandsklit (2310) Revling-indlandsklit (2320) Græs-indlandsklit (2330) Lobeliesø (3110) Søbred med smårter (3130) Næringsrig sø (3150) Brunvandet sø (3160) Vandløb (3260) Våd hede (4010) Tør hede (4030) Enekrat (5130) Surt overdrev (6230) Tidvis våd eng (6410)	Højmose (7110) Nedbrudt højmose (7120) Hængesæk (7140) Tørvelavning (7150) Kildevæld (7220) Rigkær (7230) Bøg på mor med kristtorn (9120) Bøg på muld (9130) Ege-blandskov (9160) Stilkeke-krat (9190) Skovbevokset tørvemose (91D0) Elle- og askeskov (91E0)
Arter:	Bæklampret (1096) Stor vandsalamander (1166) Damflagermus (1318)	Odder (1355) Blank seglmos (1393) Gul stenbræk (1528)

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 34		
Fugle:	Hvepsevåge (Y) Stor hornugle (Y) Isfugl (Y)	Sortspætte (Y) Hedelærke (Y) Rødrygget Tornskade (Y)

Figur 2. Naturtyper, fugle og andre arter, der udgør udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. (Y): Ynglefugl.

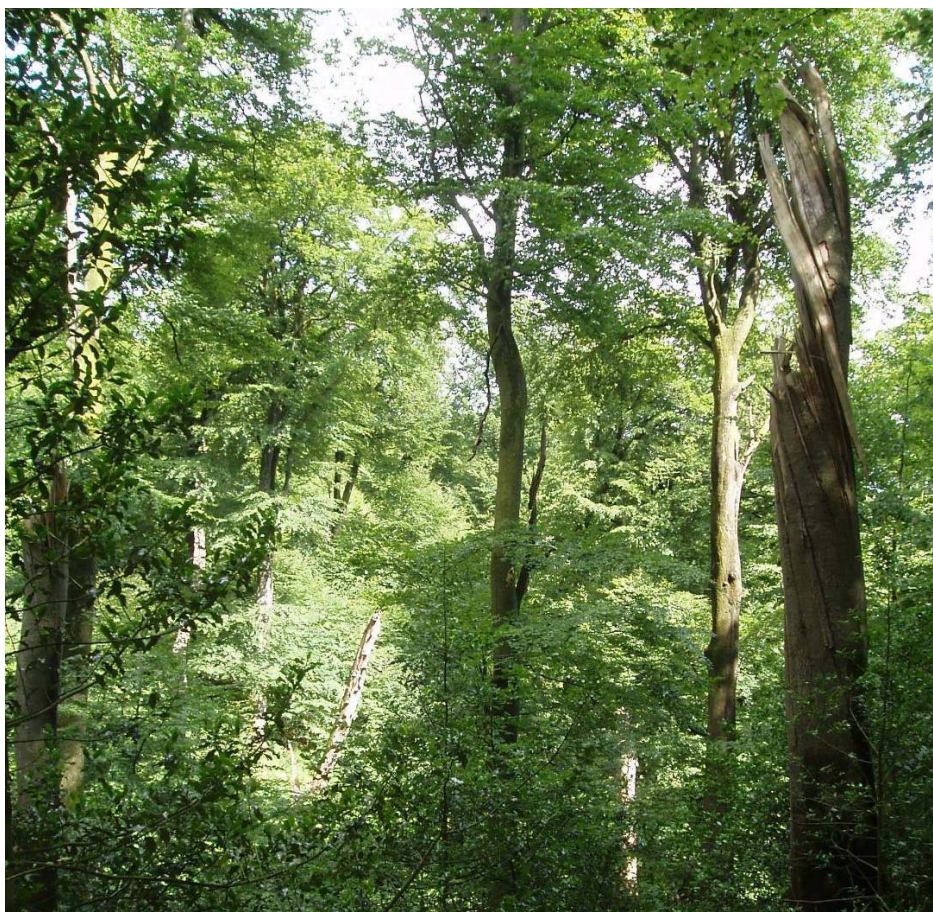
Natura 2000-området ligger ved israndslinien fra sidste istid og har et areal på 5572 ha – heraf er 1537 ha statsejet. Mod nord og vest er landskabet domineret af smeltevandssletter, mens det mod øst består af kraftigt kuperet morænelandskab og tunneldale. Det er udpeget for at beskytte en lang række arter og naturtyper, og det indeholder enestående naturværdier med mange sjældne arter og naturtyper.

Området er hovedsageligt skovbevokset, idet knap 2/3 af arealet er dækket med skov eller plantage. Palsgård Skov rummer både løv- og nåletræsskov. Området rummer store arealer (>150 ha) med skovnaturtypen "bøgeskove på morbund med kristtorn", mens de andre skovnaturtyper på udpegningsgrundlaget forekommer i mindre omfang. De bøgedominerede skovnaturtyper findes primært i Velling

Natura 2000 plan

Skov, der ligger på ådalsskrænten i områdets østlige del. Her er store dele udlagt som naturskov, som har en særlig høj naturværdi i kraft af skovens alder og den lange skovkontinuitet.

Især i den sydlige del af området er meget store arealer tilplantet med nåletræsplantager som Skærbæk, Snabegård og Kongsø Plantager.

*Velling Skov har store arealer med bøg på mor med kristtorn. Skoven har meget lang kontinuitet og høj naturkvalitet. Mængden af dødt ved er nu stigende, efter at skoven er udlagt som naturskov. Det har stor betydning for hulrugende fugle og for svampe- og insektlivet.
Foto: Lasse Werling.*

I slettelandskabet findes de store markante hede- og indlandsklitområder Kolpendal, Sepstrup Sande og Vrads Sande i den nordlige del og Kongsø Hede længere mod syd. I landskabet forekommer mange lavninger med hængesæk af tørvemosser, og særligt i Palsgård Skov findes flere forekomster af intakte og delvis nedbrudte højmoser, heraf flere skovbevoksede.

Forskellige typer af hede er med over 500 ha langt de mest udbredte

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

naturtyper i området, heraf er der over 400 ha tør hede, næsten 100 ha våd hede samt indlandsklitter og enekrat. Hedelærke og rødrygget tornskade yngler på områdets heder og overdrev.

I Vrads Sande findes et større område med den truede naturtype våd hede, der er domineret af klokkelyng og benbræk. Arterne er karakteristiske for naturtypen. Foto Henriette Bjerregaard.

I udstrakte væld- og kærømråder i den nordlige del, særligt i Ansø Enge, udspringer en række mindre vandløb, der samles og bliver til Salten Å. Den meget store forekomst af kilder og rigkær i Ansø Enge er af national betydning pga. størrelsen og forekomst af den sjældne art blank seglmos. I den sydlige del findes flere større søer, heraf mange klarvandede, kalk- og næringsfattige søer (lobeliesøer), bl.a. Hampen Sø og de fredede Tingdalsøer ved Kongsø Hede. Det store areal (140 ha) med lobeliesøer er ligeledes af national betydning, da der er tale om en naturtype, der er meget sårbar over for næringsstofbelastning, og som derfor er blevet sjælden. I den sydøstlige del af området strækker sig et kuperet ådalslandskab med vandløb og næringsrige søer. I tilknytning til ådalssystemet findes arealer med surt overdrev, rigkær og hængesæk.

Flere af arealerne med skovnaturtyper i Skærbæk, Snabegård og Kongsø Plantager er også veludviklede med en artsrig flora. De højstammede skovpartier rummer egnede ynglelokaliteter for de skovfugle, som er på udpegningsgrundlaget. Hvepsevåge foretrækker en mosaik af gammel skov med islæt af lysåbne engområder. Sortspæt-

ten findes ynglende i blandingsskov med god forekomst af dødt ved samt bo af skovmyre. Stor hornugle tilgodeses i skov med forekomst af vindfældede træer, hvor rodskagen kan virke som redeskjul.

Hvæpsevågen er afhængig af tilpas uforstyrrede, ældre løvskove med tilknyttede mose- og engområder.

Foto: Christian A. Jensen, NatureEyes.

Langt de fleste vandløb i området løber i udyrkede omgivelser og har generelt en god vandkvalitet. Skærbæk regnes således som et af de mest uforurenede vandløb i Danmark med forekomst af flere sjældne arter af vandløbsdyr. Bæklampret er registreret i adskillige af områdets vandløb. Langs vandløb med stejle skrænter yngler en lille, men stabil bestand af isfugl, og odder er genindvandret til området.

I basisanalyserne for Natura 2000-området Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling Skov og Palsgård Skov findes der en mere detaljeret gennemgang af området. Se www.naturstyrelsen.dk

Natura 2000-området ligger i Silkeborg, Ikast-Brande og Horsens Kommuner og indenfor vandplanområderne hovedvandopland Randers Fjord og hovedvandopland Ringkøbing Fjord.

Trusler mod områdets naturværdier

I det følgende afsnit skal de oplyste trusler forstås som påvirkninger af naturtyper og arter, der er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. Trusler er i den forbindelse aktuelt forekommende og

Natura 2000 plan

konkrete påvirkningsfaktorer, der enkeltvis eller i samvirkning vil kunne forhindre, at naturtyperne og arterne opnår gunstig bevaringsstatus. Det kan dog også være potentielle påvirkningsfaktorer i det omfang, at der er viden om, at påvirkningerne periodevis er forekommet i området, men aktuelt ikke er til stede. Aktuelle påvirkninger, der f.eks. reguleres internationalt eller i anden sammenhæng, og derfor ikke er et anliggende for Natura 2000-planen, kan også fremgå, men vil ikke være en del af denne Natura 2000-plans indsatsprogram.

Arealreduktion/fragmentering udgør en trussel mod områdets højmoser, indlandsklit-arealer, våd og tør hede, surt overdrev, tidvis våd eng, kildevæld og rigkær. Naturtypernes areal og sammenhæng er reduceret på grund af opdyrkning, tilplantning, tilgroning og dræning. Naturtypernes tilknyttede arter, herunder gul stenbræk og blank seglmos, har derfor større risiko for at uddø, fordi de reducerede og adskilte arealer ikke kan opretholde levedygtige bestande af de pågældende arter.

Samme problemstilling gør sig gældende for naturtypen lobeliesø, hvis karakteristiske arter næsten alle er truede, sårbare eller sjældne. Da mange lobeliesøer allerede er forsvundet på grund af næringsstofbelastning, betyder det, at de tilbageværende lobeliesøer er truet af fragmentering, fordi bestandene af deres karakteristiske arter bliver små og isolerede.

Stor vandsalamander er truet af fragmentering på grund af for stor afstand mellem egnede ynglevandhuller. Enkelte steder findes der opstemninger af vandløb. Dette truer udbredelsen af bæklampret.

De meget små ynglebestande af hvepsevåge og sortspætte er truet af mangel på og fragmentering af egnede levesteder, og har derfor brug for sikring af velegnede levesteder.

*Liden soldug er en karakteristisk art for naturtypen tørvelavning, som hører til blandt de mest kvælstoffølsomme naturtyper.
Foto: Henriette Bjerregaard.*

Næringsstofbelastning Overslagsberegninger viser, at belastning med kvælstof fra luften overskrider den laveste ende af tålegrænseintervallet for alle habitatnaturtyper i Natura 2000-området. Den højeste ende af tålegrænseintervallet er endvidere overskredet for hele arealet med højmose, nedbrudt højmose, hængesæk, tørvelavning, alle skovnaturtyperne samt størsteparten af arealet med tør hede og surt overdrev. Overslagsberegninger viser i øvrigt, at kvælstofnedfaldet er lige under eller på niveau med den højeste ende af tålegrænseintervallet på 5-10 kg N/ha/år for lobeliesøernes vandflade.

Næringsstofbelastning fra det tilladte overflade- og grundvand udgør en trussel for en del af områdets søer, kildevæld, rigkær og tidvis våd eng. Specielt er lobeliesøer meget følsomme over for tilførsel af næringsstoffer med grundvand eller overfladevand.

De naturarealer, der grænser direkte op til dyrkede marker, er nogle steder udsat for en randeffekt i form af jord- og sandflugt med næringsrigt materiale. Desuden har der tidligere foregået, eller der foregår fortsat gødskning af partier af overdrev og enge med forarmning af den naturlige vegetation til følge.

Forsuring er en trussel mod de kalk- og næringsfattige søer (lobeliesøer). Forsuring opstår primært ved udvaskning af humussyrer fra nåletræsbevoksede arealer omkring søerne. Effekten er registreret

forstærket ved stormfald af omgivende nåletræsarealer.

Tilgroning Opvækst af rødgran kan på langt sigt udgøre en trussel i bøg på mor med kristtorn. Tilgroning med træer og buske – herunder problemarterne rødgran og gyvel - samt høje urter er en trussel mod områdets store forekomster af våd og tør hede, indlandsklittyper, kildevæld og rigkær. På hederne udgør tilgroning med nåletræsarter en væsentlig del af problemet.. Der er udbredt mangel på drift eller pleje på disse naturtyper, og det er registreret, at hele 80 % af arealet med disse kortlagte naturtyper havde behov for pleje ved kortlægningen. Senere er plejen på hedearealer udvidet til nu at omfatte ca. halvdelen af arealet. Også vandhuller gror til eller overskygges af træer, hvilket gør dem mindre egnede som ynglevandhuller for stor vandsalamander.

Rigkær med maj-gøgeurt ved Spækkebjerg. Den lyskrævende vegetation af lave blomsterplanter trues af tilgroning med pilekrat og høje urter. Foto: Lasse Werling.

Uhensigtsmæssig hydrologi Udtørring som følge af afvanding er en trussel mod områdets højmoser, våde heder, hængesække og tidvis våde enge.

Utilstrækkelig beskyttelse Intensiv skovdrift kan medføre, at skovnaturtyper forringes eller ødelægges. I området er der registreret trusler fra intensiv skovdrift i form af jordbearbejdning i bøg på mor med kristtorn. Der er i øvrigt en utilstrækkelig beskyttelse af skovnaturtyperne mod bl.a. konvertering til andre træarter.

Der er også utilstrækkelig beskyttelse af yngle- og levesteder samt potentielle yngle- og levesteder for de sjældne ynglefugle hvepsevåge, stor hornugle og sortspætte beliggende i de store skovarealer inden for området.

Invasive arter Invasive nåletræsarter kan på sigt udgøre en trussel mod bøg på mor med kristtorn samt skovbevokset tørvemose. For de lysåbne naturtyper er bjerg-fyr et problem på våd og tør hede (se tilgroning).

Forstyrrelser omkring ynglesteder udgør en trussel for især hvepsevåge og i mindre grad for stor hornugle, sortspætte.

Igangværende pleje og genopretning

Området indeholder store fredede og statsejede arealer, hvor der er en række igangværende pleje- og genopretningstiltag. Det drejer sig overvejende om langsigtede driftsændringer på skovarealer og rydning og græsning på hedearealer.

Skovnatur

- Størstedelen af de statsejede skovarealer i Velling Skov samt 10 % af Snabegård Skov er omfattet af naturskovstrategien: 104 ha nuværende naturskov samt yderligere 167 ha er under konvertering til naturskov senest i 2040. Arealerne er udlagt til forskellige former for naturnær drift, heraf en stor del til urørt skov. Arealerne, som er under konvertering, udgøres primært af nåletræsarealer, der gradvist konverteres til løvtræ og herefter omfattes fuldt ud af naturskovsstrategien.
- Der er indgået 4 egekratsaftaler inden for Natura 2000-området, i alt omfattende ca. 20 ha, som er sikret bevaret som egekrat. Disse arealer er ikke registreret som skovnaturtyper, da egekrattene består af arten vinter-eg, som ikke er omfattet af habitatnaturtyperne.
- I Grane Langsøs umiddelbare omgivelser er der fjernet væltet nåletræ, og der er på mindre arealer påbegyndt konvertering af nåleskov til løvskov.

Højmose/fattigkær/vandløb

- Arealer i Palsgård Skov og Velling Skov indgår i EU-medfinansieret LIFE-projekt om højmoser. Der foretages rydning og hævning af vandstand med henblik på at sikre og udvide arealet med højmose.
- Fattigkærsareal med højmosevegetation på ca 6 ha ved Sille-rup er ryddet for opvækst af vedplanter. Arealet er ikke kortlagt som omfattet naturtype.
- Ved Ørredsø er der i 2010 etableret et omløbsstryg, så der på dette sted er skabt fri passage for bl. a. bæklampret i Skærbæk.

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Natura 2000 plan

Hedenatur

- På hedearealet i Vrads Sande foregår der på ca. 80 ha naturpleje med ekstensiv afgræsning med skotsk højlandskvæg. Forud for genoptagningen af græsning er der foretaget afbrænding, og der suppleres med slåning af gyvel.
- På hedearealet på Bøgelund Banke foregår der på ca. 21 ha naturpleje med ekstensiv kreaturgræsning. Der er ryddet større træer på området, og der foretages supplerende rydning af gyvel.
- På hedearealet i Sepstrup Sande er der foretaget rydning af opvækst af nåletræ generelt og mere intensivt på 2 delarealer. 91 ha af hedearealet er hegnat og afgræsses ekstensivt af kreaturer.
- På et mindre hedeareal på ca. 14 ha syd for Ansø Enge er der foretaget rydning, og arealet afgræsses nu ekstensivt af kreaturer.
- På Kongsø Hede foregår der på ca. 35 ha af hedearealet - med 6-7 års interval - slåning af hedelyngen, der derved forynges.
- Der er i 2009 igangsat fåregræsning på Kolpendal Hede

Der var desuden i hele Natura 2000-området indgået græsningsaftaler (MVJ-aftaler) på ca. en fjerdedel af arealet med beskyttede naturtyper (2006-tal).

Inden for området er der 4 betydende fredninger:

- Vrads Sande. 146 ha overvejende hedearealer. Fredet i 1968.
- Salten Ådal. 328 ha afvekslende tunneldalslandskab på sydsiden af Salten Å – inkl. hedeområderne ved Bøgelund banke og Svinsbjerg. Fredet i 1976.
- Tingdalen. 333 ha med 4 store lobeliesøer og omgivende planter samt Kongsø Hede. Fredet i 1987.
- Kolpendal Hede. 120 ha. Åbent, fladt hedeareal i områdets vestende. Fredet i 1954.

Den omtalte naturpleje foregår helt overvejende inden for fredningerne – i overensstemmelse med fredningernes formål.

Kongsø Hede. Begyndende spredning af græsarten blåtop favoriseres af næringsbelastning fra luften og udkonkurrerer hedelyngen. I baggrunden er store hedeflader slået med henblik på salg af lyng. Dermed forynges hedelyngen. Kalgård Sø er delvis skjult af den omgivende nåleskov. Foto: John Brandbyge.

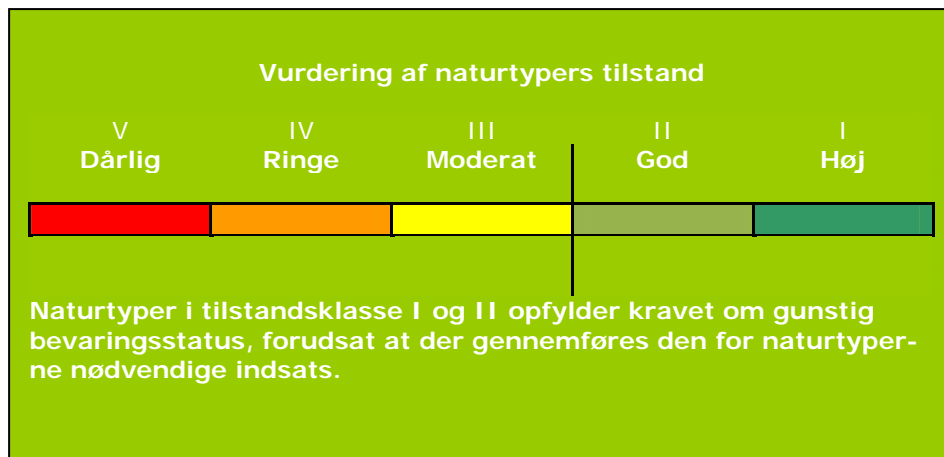
Tilstand og bevaringsstatus/prognose

For nogle naturtyper er der udviklet et system til vurdering af den enkelte naturtypes aktuelle *tilstand*, som er et udtryk for typens aktuelle naturindhold og en række andre målbare faktorer.

Bevaringsstatus for naturtyper og arter er derimod en vurdering af, hvordan deres tilstand vil være i fremtiden, såfremt der ikke sker ændringer i udnyttelsen og i de trusler, der eksisterer i dag. Der er således tale om en *prognose* for arternes og naturtypernes udviklingsretning. I de følgende afsnit er der nærmere beskrevet tilstand og bevaringsstatus/prognose for områdets naturtyper og arter.

Vurdering af tilstand

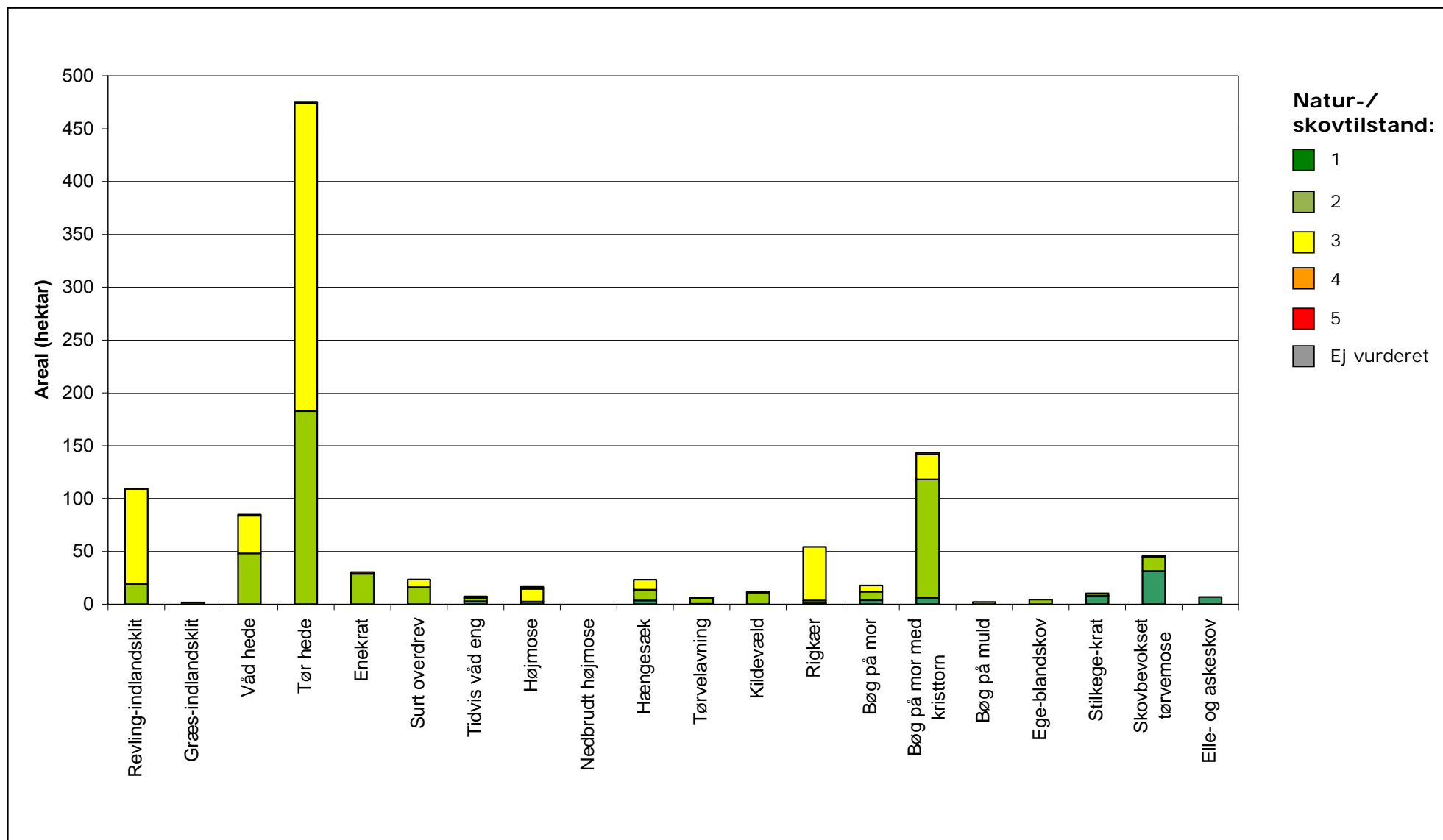
Der er foretaget en vurdering af tilstanden i 23 lysåbne naturtyper og 10 skovtyper. Naturtyperne er kortlagt i dels basisanalyserne, dels i en efterfølgende kortlægning. Desuden er tilstanden vurderet for udvalgte forekomster af 5 søtyper. Vurderingen bygger på et system, der inddeler forekomster af Habitatdirektivets naturtyper i 5 tilstandsklasser (figur 3), hvor I (høj) er bedst og V (dårlig) er værst. Som led i beregningen af tilstanden beregnes både et artsindeks, baseret på indholdet af plantearter i en cirkel med radius på 5 m og et strukturindeks, baseret på vegetationshøjden, opvækst af vedplanter, forekomst af drængrøfter m.m. For skovnaturtyperne baseres strukturindeks bl.a. på omfang af jordbearbejdning, afvandingsforhold, forekomst af invasive arter og trækronernes lagdeling i forskellige etager.

Figur 3. Tilstandsklasser for naturtyper.

Strukturindeks og artsindeks for den enkelte naturtype vægtes sammen til naturtypens tilstandsklasse på arealet. Et højt strukturindeks kombineret med et lavt artsindeks viser, at naturarealet har forudsætninger for et højt naturindhold, men at de karakteristiske arter ikke er til stede. Et højt artsindeks kombineret med et lavt strukturindeks kan anvendes som et redskab til at lokalisere artsrige forekomster med et stort behov for pleje eller anden indsats.

I figur 4 er vist natur/skovtilstanden for Natura 2000-områdets naturtyper. Kun en mindre del af vandhullerne er tilstandsvurderet og er derfor ikke medtaget i figuren.

Figur 4. Natur-/skovtilstand for de af Natura 2000-områdets naturtyper, som er tilstandsvurderet.

Natura 2000 plan

For de tørre heder, som er den mest udbredte naturtype i området, er mange karakteristiske arter tilstede, og artstilstanden er god-høj (klasse I-II) på langt størsteparten (86 %) af arealet. Den samlede vurdering trækkes imidlertid ned på grund af tilgroning mv., der resulterer i, at strukturtilstanden kun er moderat-ringe (klasse III-IV) på ca. 67 % af arealet. Den samlede naturtilstand er således kun god på knap 40 % af arealet, mens resten er i ugunstig tilstand (klasse III-IV). Potentialet for en højnelse af naturtilstanden er således stort, hvis der gøres en indsats for at forbedre strukturtilstanden. Samme problemstilling gør sig gældende for rigkær og kildevæld, hvor næsten hele arealet har god artstilstand, men moderat strukturtilstand.

Næsten hele arealet med våde heder har god tilstand. Artstilstanden er fortsat god på det meste af arealet, og den resulterende naturtilstand er dermed også god (klasse II), selvom strukturforholdene kun er moderate på ca. 40 % af arealet. Der er således også for denne naturtype stort potentiale for at fastholde og forbedre naturtilstanden med den rette indsats.

*Vrads Sande. Artsrig, våd hede med klokkelyng, benbræk, tranebær og tørvemos. Der er begyndende tilgroning med blåtop og bjergfyr.
Foto: Lasse Werling.*

I højmoserne er artsindholdet meget forarmet på grund af lang tids udtørring og tilgroning. Artstilstanden er moderat – dårlig (klasse III-V) på 80 % af højmosearialet. Selvom strukturen er god på over 75 % af arealet, trækkes den samlede vurdering ned, og naturtilstanden er moderat-ringe (klasse III-IV) for 85 % af arealet. En mindre del af

højmoseforekomsterne er i optimal tilstand, både hvad angår arter og strukturer, og på 15 % af højmosearealet er både arts-, struktur- og naturtilstand høj (klasse I). Også flertallet af de sure overdrev har en højere struktur- end artstilstand, og den samlede vurdering trækkes ned af et forarmet artsindhold.

For skovnaturtyperne er der i alt kortlagt 230 ha i Natura 2000-området, hvor 87 % er vurderet til naturtilstandsklasse I eller II og resten til tilstandsklasse III. Arealer vurderet til tilstandsklasse III er helt overvejende bøg på mor med kristtorn og trækkes i lige stor grad ned af struktur- som artsindekset. Skovnaturtypen elle- og askeskove kan særligt fremhæves, idet arealerne er vurderet til høj naturtilstand (tilstandsklasse I).

En mindre andel af områdets små søer/vandhuller er kortlagt og tilstandsvurderet.

Ved denne kortlægning blev der registreret følgende:

4 forekomster med naturtypen søbred med småurter. Naturtilstanden er vurderet til høj (naturtilstand I) for 1, god (naturtilstand II) for 2 og moderat (naturtilstand III) for 1 forekomst.

7 vandhuller med naturtypen næringsrig sø. Naturtilstanden er vurderet til høj (naturtilstand I) for 1 (naturtilstand I), god (naturtilstand II) for 5 og moderat (naturtilstand III) for 1 forekomst.

Se kort med tilstandsvurdering af de enkelte forekomster i Natura 2000-området på www.naturstyrelsen.dk under "Se på kort".

Der er endnu ikke udviklet et system til vurdering af tilstanden for en række lysåbne naturtyper, marine naturtyper, større søer, vandløb samt fugle og andre arter.

Blank seglmos er registreret ved overvågning af kilder og rigkær i området. Gul stenbræk er eftersøgt på tidligere kendte voksesteder, men ikke genfundet. Arten er muligvis forsvundet fra området.

Vurdering af bevaringsstatus/prognose

Miljømålsloven og skovloven fastsætter som et overordnet mål, at naturtyper og arter, som Natura 2000-områderne er udpeget for, skal have en gunstig bevaringsstatus. Gunstig bevaringsstatus er defineret i Habitatdirektivet (figur 5).

Gunstig bevaringsstatus

En naturtypes "bevaringsstatus" anses for "gunstig", når

- det naturlige udbredelsesområde og de arealer, det dækker inden for dette område, er stabile eller i udbredelse, og
- den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for dets opretholdelse på langt sigt, er til stede og sandsynligvis fortsat vil være det i en overskuelig fremtid, samt når
- bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for den pågældende naturtype, er gunstig

En arts "bevaringsstatus" anses for "gunstig", når

- data vedrørende bestandsudviklingen af den pågældende art viser, at arten på langt sigt vil opretholde sig selv som en levedygtig bestanddel af dens naturlige levesteder, og
- artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang, eller der er sandsynlighed for, at det inden for en overskuelig fremtid vil blive mindsket, og
- der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på langt sigt at bevare dens bestande

Figur 5. Habitatdirektivets definition af gunstig bevaringsstatus på biogeografisk niveau for naturtyper og arter.

Gunstig bevaringsstatus skal generelt opnås inden for hver af Danmarks to biogeografiske regioner, nemlig den kontinentale og den atlantiske region. Gunstig bevaringsstatus skal dog ifølge EU's vejledning til direktivets artikel 6 også anvendes på de enkelte Natura 2000-områder, men der findes ingen retningslinjer for, hvorledes denne vurdering skal foretages. Den første Natura 2000-plan laves på grundlag af tilgængelig viden og derfor alene ud fra en prognose for de enkelte naturtyper og arters udvikling.

Prognosen for de kortlagte naturtyper er bestemt på områdeniveau ud fra de enkelte forekomsters natur/skovtilstand og aktuelle trusler og inddeles i gunstig eller ugunstig prognose. Naturtyper i tilstandsklasse I (høj tilstand) eller II (god tilstand) har en gunstig prognose, hvis det vurderes, at tilstanden også kan opretholdes på langt sigt. I mange tilfælde forudsætter det, at der gennemføres den for naturtyperne nødvendige indsats i form af naturpleje, begrænsning af næringsstofftilførsel, forbedring af hydrologiske forhold m.m.

Prognosen for de øvrige naturtyper og alle arterne er baseret på den bedste tilgængelige viden. Her benyttes begreberne *vurderet gunstig*, *vurderet ugunstig* og *ukendt prognose*.

I Natura 2000-området er der foretaget følgende vurdering af prognosen for naturtyper og arter:

Prognosen er gunstig eller vurderet gunstig for:

- *Vandløb, idet en stor del af områdets vandløbsstrækninger er uregulerede og kun delvis negativt påvirket af vandløbsvedligeholdelse.*
- *Stor hornugle, isfugl og hedelærke, fordi bestandene vurderes som stabile eller stigende.*
- *Odder, arten er under spredning, og bestanden er stigende – både inden for området og i resten af Jylland.*

Prognosen er ugunstig eller vurderet ugunstig for:

- *De 6 skovnaturtyper bøg på mor med kristtorn, bøg på muld, ege-blandskov, stilkege-krat, skovbevokset tørvemose samt elle- og askeskov, da den højeste ende af tålegrænseintervallet for luftbåren kvælstofbelastning er overskredet på hele arealet.*
- *De 4 søtyper på grund af stor belastning med næringsstoffer (både luftbåren og tilførsel fra overfladevand, dræn og fosforfrigivelse fra søbunden m.v.).*
- *De 2 kortlagte indlandsklittyper samt våd og tør hede, sure overdrev og tidvis våd eng, fordi den laveste ende af tålegrænseintervallet for luftbåren kvælstofbelastning er overskredet, og fordi arealerne er under tilgroning og delvis fragmenterede.*
- *Højmose, nedbrudt højmose, hængesæk og tørvelavning, fordi højeste ende af tålegrænseintervallet for luftbåren kvælstofbelastning er overskredet, arealerne er delvist afvandede, og der er tilgroning med invasive arter.*
- *Kildevæld og rigkær, fordi laveste ende af tålegrænseintervallet for luftbåren kvælstofbelastning er overskredet, og fordi der er problemer med tilgroning.*
- *Enekrat fordi laveste ende af tålegrænseintervallet for luftbåren kvælstofbelastning er overskredet.*
- *Blank seglmos og gul stenbræk. Begge arter er intensivt eftersøgt på tidligere kendte levesteder i området. Blank seglmos er kun genfundet på 1 lokalitet. Gul stenbræk er ikke genfundet og muligvis forsvundet fra området.*
- *Hvepsevåge, på grund af generel bestandsnedgang og tilgroning af fourageringsarealer.*
- *Stor vandsalamander, fordi antallet af mulige levesteder er få og er gået stærkt tilbage. Afstanden mellem egnede levesteder er inden for dette område generelt væsentligt større end artens aktionsradius.*
- *Rødrygget tornskade Arten har været i konstant tilbagegang på landsplan. Bestanden i området er stabil, men på et lavt niveau.*

Prognosen er ukendt for:

- *Bæklampret. Arten er kendt fra området, men er ikke konsekvent kortlagt.*
- *Damflagermus. Arten er registreret i området ved punktover-*

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

vågning, men bestand og bestandsudvikling inden for området kendes i øvrigt ikke.

- *Sortspætte. Viden om artens forekomst i området er mangelfuld, og bestandsudviklingen kan derfor ikke vurderes.*
- *Indlandsklit med lyng og visse, der ikke er konstateret i området i forbindelse med kortlægning af naturarealer.*

Målsætning

Det overordnede mål er at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget i de enkelte Natura 2000-områder (jf. dog nedenfor om eventuelle modstridende interesser).

Der opstilles en **overordnet målsætning** for området. Den overordnede målsætning angiver det overordnede sigte for, hvorledes området skal udvikle sig både for at sikre områdets integritet og en gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper. Målsætningen skal endvidere fremhæve de naturtyper og arter, der udgør den største arealandel af området, og endelig fremhæves forekomster af naturtyper og arter, der har stor vigtighed på nationalt og/eller biogeografisk niveau. En vurdering af denne betydning foretages efter følgende kriterier:

- Stort areal, levested eller bestand
- Få forekomster
- Truede naturtyper og arter
- Særlige danske ansvarsområder

Der opstilles desuden mere **konkrete målsætninger**, der fastlægger de langsigtede mål for udviklingen i areal og tilstand for de enkelte naturtyper og arters levesteder. Målfastsættelsen tager udgangspunkt i den tilstand, som er vurderet for naturtyper og arters levested efter tilstandsvurderingssystemet. Hvor der ikke er udviklet et sådant system, skal gunstig bevaringsstatus sikres eller genoprettes på baggrund af bedste faglige viden. Da der endnu ikke er udviklet et tilstandsvurderingssystem til brug for vurdering af areal og tilstand af levestederne for fuglearterne, er fastsættelse af målsætningen for de enkelte fuglearter på udpegningsgrundlaget sket på baggrund af en vurdering af om størrelsen og kvaliteten af levestedet kan rumme bestanden, og ikke på om bestanden rent faktisk er til stede.

Såvel overordnet målsætning som de konkrete målsætninger rækker ud over 1. planperiode og beskriver en tilstand, der tager hensyn til potentialet i de lokale naturforhold. Målsætningerne afspejler desuden en afvejning af eventuelle modstridende interesser efter retningslinjer angivet i By- og Landskabsstyrelsen 2009: "Retningslinjer for den statslige Natura 2000-planlægning: Målfastsættelse og indsatsprogram".

Rødrygget tornskade er afhængig af lysåbne arealer med en mosaik af lav vegetation og spredte buske.

Foto: NatureEyes Chr. A. Jensen.

Overordnet målsætning for Natura 2000-området

- *Det overordnede mål for området er:*
Området udgør et stort naturområde med veludviklede natur-sammenhænge og med udbredte levesteder for områdets arter.
Områdets hedenatur og skovnatur opnår en god-høj naturtilstand samt kontinuitet og sammenhæng. Specielt naturtyperne våd hede, tør hede, tørvelavning og bøg på mor med kristtorn, der i området udgør en stor arealandel, sikres og udvides, så de fortsat udgør et stort, sammenhængende areal. Det samlede areal med skovnaturtyper i fri dynamik forøges væsentligt. Artsrige, sure overdrev, tidvis våd eng, rigkær og højmose opnår god-høj naturtilstand og prioriteres højt. Det samme gælder kildevæld, der er potentielle levesteder for den sjældne plante gul stenbræk.

De våde naturtyper, der er knyttet til de lavtliggende arealer og til ådalene og deres vandløb og søer, sikres god-høj naturtilstand, og vandløbene sikres kontinuitet og høj grad af naturlig dynamik. Dette forudsætter en god vandkvalitet. Specielt sikres områdets lobeliesøer en fortsat høj naturtilstand.

I området sikres der gode, sammenhængende levesteder og yngleområder for de dyr og fugle, der er på udpegningsgrundlaget for området (bækklampret, stor vandsalamander, damflagermus og odder – samt ynglefuglene hvepsevåge, stor horn-

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Natura 2000 plan

ugle, isfugl, sortspætte, hedelærke og rødrygget tornskade).

Områdets økologiske integritet sikres i form af en - for den enkelte naturtype - hensigtsmæssig drift/pleje og hydrologi, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder for arterne.

Baggrund for den overordnede målsætning:

I Natura 2000-området Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling Skov og Palsgård Skov er der specielt fokus på de store arealer med de på landsplan truede naturtyper våd og tør hede, højmoser, sure overdrev, rigkær og tidvis våde enge. Både våd og tør hede, tørvelavnninger og skovnaturtypen bøg på mor med kristtorn forekommer inden for dette Natura 2000-område med over 5 % af naturtypernes samlede areal på nationalt biogeografisk niveau, og der er derfor et særligt ansvar for at bevare disse naturtyper i dette Natura 2000 område. Det samme gælder indlandsklitter med lyng og visse, som kun forekommer i ganske få Natura 2000 områder i denne nationalt biogeografiske region. Hertil kommer de meget værdifulde og nationalt betydningsfulde forekomster af lobeliesøer og de store, delvis uregulerede strækninger med vandløb med vandplanter. Området rummer et stort potentiale for at fastholde og genskabe store, sammenhængende naturarealer, som fortsat kan være levested for de sjældne ynglefugle hvepsevåge, stor hornugle, isfugl, sortspætte, hedelærke og rødrygget tornskade.

Tøndersvamp og slank stammemos på gammelt bøgetræ i Velling Skov. Arterne er karakteristiske for gammel bøgeskov på morbund. Gamle, rådne stammer er levested for en lang række sjældne mosser, laver, svampe og insekter. Foto: Henriette Bjerregaard.

Konkrete målsætninger for naturtyper og arter

Der opstilles følgende konkrete målsætninger, som fastlægger de langsigtede mål for naturtyper og arter i Natura 2000 området: Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling Skov og Palsgård Skov:

- *Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus.*
- *For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose skal udviklingen i deres areal og tilstand være stabil eller i fremgang.*
- *For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose skal udviklingen i deres natur/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil. Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. Navnlig for skovnaturtyperne kan der være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til arealmålet.*
- *For naturtyper og arter uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for de udpegede ynglefugle og øvrige arter stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for tilstræk-*

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Natura 2000 plan

kelige egnede yngle- og fourageringsområder for arterne. For dette område omfatter målsætningen levestederne for ynglefuglene: Hvepsevåge, stor hornugle, isfugl, sortspætte, hede-lærke og rødrygget tornskade samt levestederne for dyrearterne: bæklampret, stor vandsalamander, damflagermus og odder.

- *Naturtypeforekomster i artsklasse I målsættes til tilstandsklasse I og skal søges udvidet/sammenkædet, hvis de naturgivne forhold gør det muligt.*
- *Arealet af indlandsklittyper, våd hede, tør hede, tidvis våd eng og surt overdrev, der findes delvis i mosaik, og som har samme forvaltningsbehov, søges øget samlet set - på sigt med i størrelsesordenen ca. 100 ha, hvor det er naturmæssigt hensigtsmæssigt – og således, at eksisterende naturarealer i videst muligt omfang sammenkædes.*
- *Arealet med aktiv højmoser udvides hvor de naturgivne forhold gør det muligt.*
- *Arealet med rigkær udvides på sigt med i størrelsesordenen ca. 12 ha. Rigkærene i Ansø Enge målsættes højt (naturtilstand I-II) pga. stor sammenhængende forekomst med stort potentiale.*
- *Kildevæld, der er levested for eller potentielt levested for de sjældne bilag II arter blank seglmos og gul stenbræk, målsættes højt (naturtilstand I-II).*
- *Lobeliesøer målsættes højt (naturtilstand I-II).*
- *Delarealer (ca. 35 ha) med bøg på mor med kristtorn udvikler sig i fri dynamik.*
- *Velegnede ynglevandhuller for stor vandsalamander målsættes højt (naturtilstand I-II), så de fastholdes som velegnede levesteder for arten. Arealet med velegnede levesteder søges udvidet.*

Den brunvandede Hundsø i Velling Skov. Søen har en smal bræmme af hængesæk langs kanten. Søen er renvandet og anvendes i mindre omfang til badning i østenden. Foto: Lasse Werling.

Modstridende interesser

En målsætning om gunstig bevaringsstatus for en bestemt naturtype kan indebære en nedprioritering af en anden naturtype eller art, og det er nødvendigt at foretage et valg.

Blandt de naturtyper, der danner udpegningsgrundlag for Natura 2000-området, er naturtyperne sure overdrev, kildevæld, højmose samt skovbevokset tørvemose og elle- og askeskov prioriterede i habitatdirektivet, og de skal derfor tilgodeses ved modstridende interesser med andre naturtyper og arter. Bortset fra kildevæld er disse naturtyper også truede i Danmark.

Især øgning af arealerne med højmose, hængesæk og rigkær kan måske betyde en mindre indskrænkning af habitattyperne skovbevokset tørvemose og elle- og askeskov, som er opstået ved tilgroning af tidligere lysåbne enge og moser. EU-kommissionen har meldt ud, at hensynet til højmoser og hængesække prioriteres i forhold til skovbevokset tørvemose, der har udviklet sig på grund af afvanding og tilgroning af en tidligere højmose eller tilgroning af hængesæk. For rigkærenes vedkommende prioriteres hensynet til at genskabe større,

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Natura 2000 plan

sammenhængende arealer de steder, hvor der er tale om unge birke- og ellesumpe, som enten er plantede eller opstået ved tilgroning af tidligere lysåben natur. Bortset fra i potentielle højmoser (hængesække af tørvemosser) skal gamle eller veludviklede forekomster af elle- og askeskov og skovbevoksede tørvemoser som hovedregel bevares.

Rydning af skovbevokset tørvemose eller elle- og askeskov med henblik på genskabelse af rigkær kan ske under forudsætning af, at det samlede areal af skovnaturtyperne opretholdes på nationalt biogeografisk niveau.

Udvidelse af arealet med aktiv højmose prioriteres på bekostning af nedbrudt højmose, jf. EU-kommissionens udmelding.

Udvidelse af arealet med våd hede ved at genetablere gunstig hydrologi vil lokalt kunne ske på bekostning af tilstødende arealer med tør hede. Reduktionen af arealet med tør hede kan ske under forudsætning af, at arealet af naturtypen opretholdes på nationalt biogeografisk niveau, og dette krav vurderes at kunne opfyldes inden for Natura 2000-området ved udvidelse af tør hede andre steder.

Naturlig dynamisk tilgroning med stilkekekrat kan foregå på arealer med tør hede og surt overdrev, hvis arealet i en periode er uden drift. På meget begrænsede, udpegede overdrevs- og hedearealer, der ikke er i god-høj naturtilstand, kan det vælges, at lade den naturlige succession mod egekrat reducere arealet af hede eller surt overdrev. Reduktionen af arealet med tør hede kan ske under forudsætning af, at arealet af naturtypen opretholdes på nationalt biogeografisk niveau, hvilket forventes at kunne overholdes ved udvidelse af tør hede og sure overdrev andre steder inden for området.

For at sikre en gunstig prognose for bæklampret samt de øvrige vandløbstilknyttede organismer og for at skabe kontinuitet for vandløbsnaturen, prioriteres det at fjerne spærringer i vandløb. Opstemninger i vandløb har i området ført til dannelse af mindre forekomster af næringsrige og brunvandede søer. Hensynet til at genskabe ubrudt kontinuitet i vandløb med god-høj naturtilstand prioriteres i forhold til de mindre forekomster af sønaturtyperne, der ofte har begrænset naturkvalitet på grund af gennemstrømmende vand og udsatte fisk. Fjernelse af opstemninger med reduktion af søarealet kan ske under forudsætning af, at arealet af naturtyperne opretholdes på nationalt biogeografisk niveau.

En forøgelse af områdets løvskovsandel på bekostning af nåleskov vil kunne reducere antallet af bo af skovmyrer, som er en væsentlig del af sortspættens fødegrundlag. Det vurderes, at andelen af nåleskov i området generelt er så stor, at en mindre nedgang i arealet ikke i sig selv udgør en trussel mod at opnå gunstig bevaringsstatus for sortspætte.

*Ansø Enge er et meget stort rigkærs- og kildevældsområde, som er under tilgroning med høj vegetation og pilebuske. Her er bl.a. en lille forekomst af den karakteristiske, men sjældne piberensermos (*Paludella squarrosa*), der vil forsvinde, såfremt området ikke holdes lysåbent. Foto: John Brandbyge og Henriette Bjerregaard.*

Indsatsprogram

Opfyldelsen af Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektivernes krav om gunstig bevaringsprognose er en opgave som strækker sig over lang tid og kræver en omfattende indsats over flere planperioder. Det er derfor nødvendigt at prioritere indsatsen i den enkelte planperiode. Den nationale prioritering af indsatsen i 1. planperiode er formuleret i 4 sigtelinjer, som lægger niveauet for indsatsen i planperioden. Sigtelinjerne er beskrevet i bilag 3.

Indsatsprogrammet der bygger på de 4 sigtelinjer beskriver indsatsen i den første planperiode 2010-2015 (for skovbevoksede fredskovs-pligtige arealer dog frem til 2021).

Indsatsprogrammet består af en række **generelle retningslinjer**, som skal sikre den eksisterende naturtilstand. De generelle retningslinjer gælder for alle arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget, og den nødvendige indsats vil efterfølgende blive konkretiseret i de kommunale/statslige handleplaner.

Indsatsprogrammet består desuden af en række **konkrete retnings-**
Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Natura 2000 plan

linjer, som skal sikre små naturarealer, ubeskyttede naturarealer og særligt truede arter og naturtyper. De konkrete retningslinjer giver en nærmere beskrivelse af den indsats, som i disse særlige tilfælde skal indarbejdes i de kommende handleplaner.

Indsatsprogrammet indeholder ikke bindende krav til kommunernes, Naturstyrelsens eller andre offentlige lodsejeres brug af de virkemidler og tiltag, som skal sikre den nødvendige indsats. Tiltag prioriteres og konkretiseres i handleplanerne eller i andre opfølgende tiltag.

Indsatsprogrammet for Natura 2000-området omfatter nedenstående generelle og konkrete retningslinjer, som tillige er vist oversigtligt i bilag 2.

*Tør og våd hede på Vrads Sande. Heden afgræsses ekstensivt, men opvækst af problemarten gyvel skal forhindres, fordi den skygger hedevegetationen væk og lokalt medfører u hensigtsmæssig næringsberigelse. I forgrunden er gyvel ryddet, men græs favoriseres frem for hedelyng på grund af gyvlens næringsberigende virkning.
Foto: Lasse Werling.*

Generelle retningslinjer

Indsatser efter sigtelinje 1. Areal og tilstand af udpegede naturtyper og levesteder for udpegede arter må ikke gå tilbage eller forringes.

- 1.1 *Reduktion af kvælstof-deposition fra luften på områdets habitatnaturtyper sker ved administration af husdyrgodkendelsesloven, der med ændringen af 10. februar 2011 har fastlagt et særligt beskyttelsesniveau af hensyn til bevaringsmålsætningen i Natura 2000-planlægningen. Den*

øvrige tilførsel af næringsstoffer til naturtyperne reduceres, herunder fra dræntilløb og fodring. For marine naturtyper, søer og vandløb reguleres tilførslen af næringsstoffer via vandplanen.

- 1.2 *Der sikres den for naturtyperne mest hensigtsmæssige hydrologi i vandløb, våd hede, tidvis våd eng, højmose, nedbrudt højmose, hængesæk, tørvelavning, kildevæld og rigkær samt på mulige levesteder for blank seglmos og gul stenbræk. Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyperne, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi.*
- 1.3 *De lysåbne terrestriske naturtyper skal sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje. Vandløb med vandplanter sikres gode fysiske og kemiske forhold samt kontinuitet. Denne indsats sikres via vandplanlægningen. Skovnaturtyperne skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift i skovnaturtyper (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtigheden, primært på arealer, som i forvejen i en længere periode har haft minimal eller ingen hugst.*
- 1.4 *Der sikres velegnede levesteder for eventuelle tilbageværende forekomster af blank seglmos og gul stenbræk, samt velegnede levesteder og tilfredsstillende fourageringsmuligheder for bæklampret, stor vandsalamander, damflagermus, odder, hvepsevåge, stor hornugle, isfugl, sortspætte, hedelærke og rødrygget tornskade.*
- 1.5 *Der sikres levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed over for forstyrrelser for damflagermus, odder, hvepsevåge, stor hornugle, isfugl, sortspætte, hedelærke og rødrygget tornskade. Nogle af landets væsentligste overvintringslokaliteter for damflagermus ligger inden for Natura 2000 område 39: Mønsted og Daugbjerg Kalkgruber og Mønsted Ådal. Disse overvintringslokaliteter sikres gennem Natura 2000-planen for dette område.*
- 1.6 *Invasive arter som bjerg-fyr og andre invasive nåletræsarter bekæmpes inden for naturtyperne, og deres spredning forebygges efter bedst kendte metoder i de tilfælde, hvor det er muligt.*

Konkrete retningslinjer

Indsatser efter sigtelinje 2. Små og fragmenterede habitatnaturtyper og levesteder for arter, som ikke kan opretholdes ved drift af det nuværende areal alene, sikres ved arealudvidelse, sammenkædning af arealer, pleje af naboarealer og/eller etablering af spredningskorridorer.

- 2.1 *Forekomsterne af våd hede, tør hede, surt overdrev, tidvis*

Natura 2000 plan

- våd eng, højmoser og rigkær udvides og søges sammenkædet, hvor det er naturmæssigt hensigtsmæssigt (se pkt. 4.1 og 4.2).*
- 2.2 *Kildevæld, der er nuværende eller potentielle levesteder for blank seglmos og gul stenbræk, søges udvidet (se pkt. 4.3).*
 - 2.3 *Forekomsterne af lobeliesø sikres – bl.a. mod næringsstofbelastning. Denne indsats sikres via vandplanlægningen.*
 - 2.4 *Det samlede areal med indlandsklittyper søges udvidet med 5-7 ha – om muligt således, at eksisterende forekomster sammenkædes.*
 - 2.5 *Potentielle ynglevandhuller for stor vandsalamander plejes i overensstemmelse med bedst kendte viden om artens krav til levestederne, og der etableres et passende antal nye, egnede ynglevandhuller, så der opstår klynger af ynglevandhuller.*

Indsatser efter sigtelinje 3. Naturtyper og levesteder, som ikke er beskyttet af natur- og miljølovgivningen skal sikres.

- 3.1 *Skovnaturtyper sikres. Der kan dog være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.*
- 3.2 *Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse.*
- 3.3 *Egnede ynglelokaliteter og leve/forageringssteder for hvepsevåge og sortspætte sikres gennem indsatsen for skovnaturtyperne i området, herunder sikring af tilstedeværelse af et tilpas antal egnede redetræer.*

Indsatser efter sigtelinje 4. Der skal gøres en særlig indsats for naturtyper og arter, hvis biogeografiske status er i fare for at blive alvorligt forringet i 1. planperiode.

- 4.1 *Arealet med tør og våd hede søges øget med tilsammen ca. 16-20 ha, surt overdrev med ca. 15-18 ha, rigkær med ca. 6-8 ha og tidvis våd eng med ca. 4-5 ha, hvor det er naturmæssigt hensigtsmæssigt. Der sigtes fortrinsvis mod udvidelse af de højt målsatte forekomster, og sådan at der sker sammenkædning af naturtyperne og nedsættelse af fragmentering.*
- 4.2 *Arealet med aktiv højmoser udvides med ca. 14-20 ha hvor de naturgivne forhold gør det muligt.*
- 4.3 *Der indføres hensigtsmæssig drift eller pleje på tidligere kendte levesteder samt på yderligere ca. 2-3 ha potentielle levesteder for gul stenbræk (se pkt. 2.2). Denne indsats bidrager til at sikre naturtypen kildevæld.*

Forslag til mulige virkemidler

Kommunalbestyrelserne, Naturstyrelsen og andre offentlige lodsejere/myndigheder udarbejder handleplaner, vælger virkemidler og foretager den konkrete forvaltning indenfor rammerne af indsatsprogrammet. Mulige virkemidler nævnt i bilag 2 skal derfor betragtes som eksempler på, hvorledes indsatsprogrammet kan gennemføres.

Sammenhæng og synergi med vandplan

Natura 2000-planen er koordineret med vandplanen. Ifølge Vandrammedirektivet må tilstanden af vandområderne ikke forringes, og vandplanens indsatsprogram vil generelt forbedre den eksisterende vandkvalitet i større søer, vandløb, fjorde og kystvande. Forbedringen sker ved reduktion i tilførslen af næringsstoffer og miljøfarlige stoffer samt stedvis sikring af en mere naturlig hydrologi i ådale. Vandplanen vil desuden forbedre de fysiske forhold og sikre kontinuiteten på udvalgte vandløbsstrækninger. Disse indsatser forventes i de fleste tilfælde at bidrage til at forbedre tilstanden i de vandafhængige habitatnaturtyper og i levestederne for de arter, der er tilknyttet vand. Der er gode muligheder for at opnå andre synergieffekter mellem de 2 planer, men i enkelte tilfælde kan der opstå konflikter, f.eks. hvor indsats efter vandplanen medfører oversvømmelser af habitatnaturtyper eller levesteder for arter.

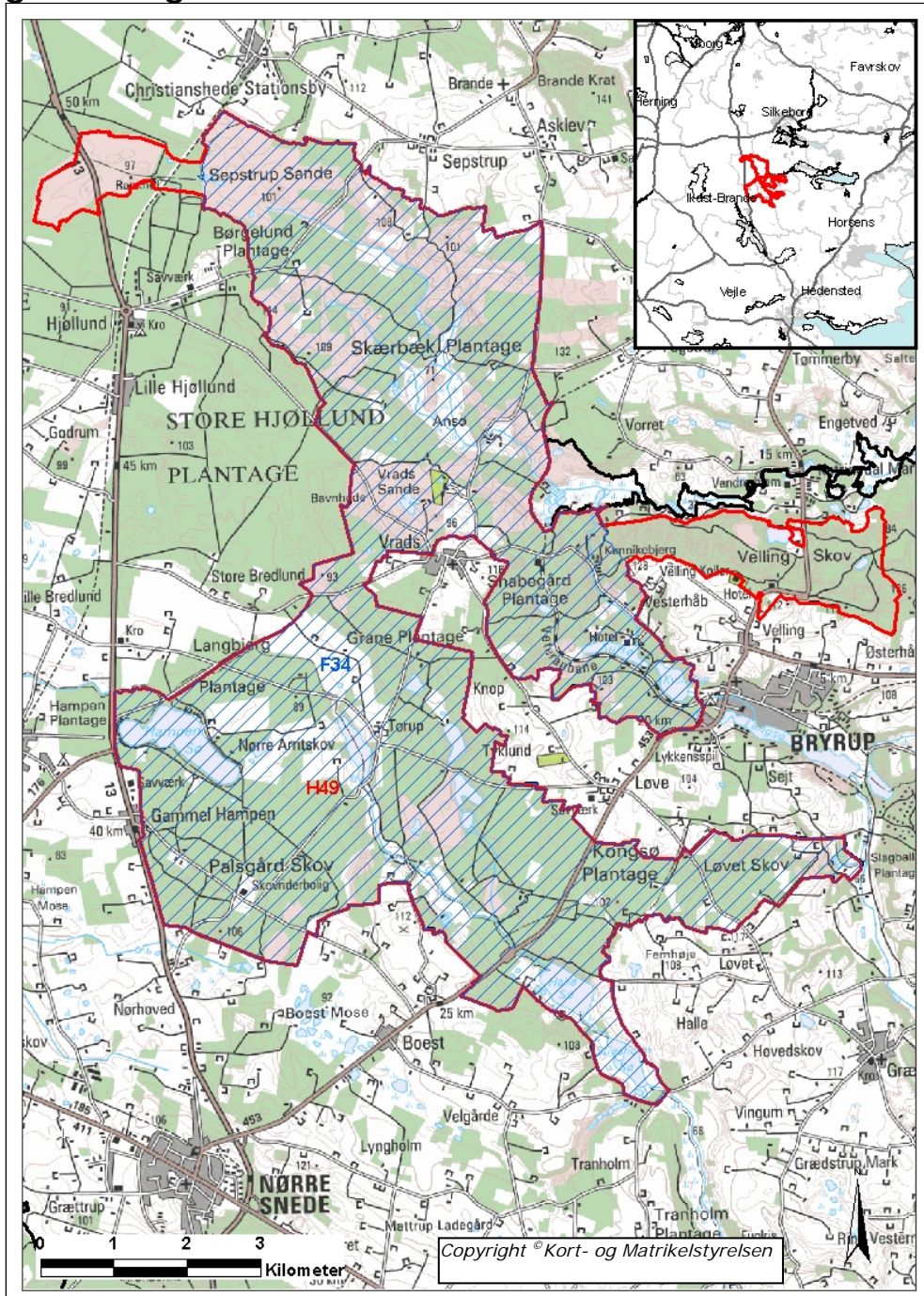
Planlagt indsats efter vandplanen, der kan påvirke udpegningsgrundlaget i et Natura 2000-område væsentligt, skal konsekvensvurderes i henhold til habitatdirektivets artikel 6, stk. 3. Indsatsen kan i givet fald kun gennemføres, hvis det på grundlag af bedste faglige viden dokumenteres, at aktiviteten ikke vil skade bevaringsmålsætningen for området. Potentielle konflikter mellem Vand- og Natura 2000-planen skal som udgangspunkt være afdækket i forbindelse med vedtagelse af vandplanen.

Strategisk miljøvurdering

I medfør af Bekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009 af lov om miljøvurdering skal der foretages en miljøvurdering af planer og programmer, der omhandler fysisk planlægning og arealanvendelse, eller som kan påvirke et internationalt beskyttelsesområde væsentligt.

I bilag 4 er der udarbejdet en miljørapport, der belyser konsekvenserne ved at gennemføre Natura 2000-planen for område nr. 53.

Bilag 1. Kort over Natura 2000-områdets placering og afgrænsning

Natura 2000-områdets afgrænsning. Natura 2000-området består af habitat-område H49 (rød afgrænsning) og fuglebeskyttelsesområde F34 (blå skravering). Andre Natura 2000-områder er vist med sort afgrænsning.

Bilag 2. Opsummering af Natura 2000-planen og mulige virkemidler

En opsummering af Natura 2000-planens indhold, mål og indsatsprogram findes samlet i Bilag 2- opdelt på de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for det på gældende Natura 2000-område.

Se www.naturstyrelsen.dk – under opslag om plan for dette Natura 2000-område.

Bilaget indeholder endvidere en oversigt over mulige virkemidler, der er eksempler på, hvordan indsatsprogrammet kan gennemføres.

Sammen med bilag 2 findes på hjemmesiden baggrundsmateriale for planerne samlet i basisanalyse og tillæg til basisanalyse samt henvisning til kort over forekomst af de kortlagte og tilstandsvurderede naturtyper.

Bilag 3. Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver

Ved igangsætningen af Natura 2000-planprocessen blev der identificeret en række væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver. På baggrund heraf blev der opstillet 4 sigtelinjer, der formulerer prioriteringen af den nødvendige indsats. Sigtelinjerne sætter dermed rammerne for Natura 2000-planlægningen.

De overordnede rammer er formuleret i nedenstående bilag. Teksten indgik i idéfasen for vand- og naturplanlægningen, juni – december 2007.

Antallet af naturtyper, der kortlægges og tilstandsvurderes er siden udvidet.

Væsentlige naturopgaver

Miljøministeriet har udarbejdet en oversigt over væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver i Natura 2000-planlægningen. Det er de opgaver, som tillægges den højeste prioritet i 1. planperiode fra 2010 til 2015:

Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver i Natura 2000-planlægningen:

Danmark er ifølge Habitatdirektivet forpligtiget til at iværksætte de nødvendige foranstaltninger, der sikrer eller genopretter en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, der udgør habitatområdernes udpegningsgrundlag.

Samtidig er Danmark forpligtet til, via gennemførelsen af Fuglebeskyttelsesdirektivet, at træffe egnede foranstaltninger med henblik på at beskytte yngle- og rasteområder for en række fuglearter.

Væsentlige trusler mod naturen

En række faktorer udgør de væsentligste trusler mod de direktivudpegede naturtyper og arter:

Næringsstofbelastning medfører markante forringelser af terrestriske naturtyper, søer, vandløb og kystnære farvande først og fremmest som følge af gødsning, afstrømning fra markarealer og kvælstofnedfald. Store mængder næringsstoffer i naturen fremmer ensartede næringskrævende artssamfund på bekostning af et alsidigt plante- og dyreliv og medfører forringede forhold for den biologiske mangfoldighed og naturtyper og arter;

Tilgroning ændrer på afgørende vis levevilkårene for en række plante- og dyrearter, herunder fuglene. Det truer også især lysåbne naturtyper som moser, enge, klitter, heder, overdrev men også egeskove ofte som følge af manglende eller utilstrækkelig drift;

Fragmentering skaber isolation af arternes bestande, hvorved de risikerer at uddø. Foruden et direkte tab af naturareal, forringes de

eksisterende naturtypers tilstand og deres økologiske funktioner;

Udtørring er en vedvarende trussel mod mange våde naturtyper og de tilhørende arter som følge af en ændring i de naturlige vandforhold;

Invasive arter er ikke hjemmehørende arter, der spreder sig. De optager plads og fortrænger det oprindelige plante- og dyreliv og findes i dag på mange naturarealer;

Forstyrrelse kan være en afgørende faktor navnlig for truede og sårbare arter, der på grund af levevis og specifikke krav til levested, vil være følsomme overfor menneskelige aktiviteter. Ofte vil truslerne påvirke i samme retning. For eksempel er tilgroning ofte en effekt af næringsstof-belastning og udtørring, tillige er presset på mange arter højt på grund af fragmentering, og det øges yderligere med forekomst af for eksempel invasive arter og menneskelig forstyrrelse.

Overordnet målsætning

Målsætningen er, at de udpegede naturtyper og arter på sigt opnår "gunstig bevaringsstatus". Der skal opstilles en langsigtet målsætning for hvert af de udpegede Natura 2000-områder.

Målsætningen rækker udover 1. planperiode og beskriver en tilstand, der tager hensyn til potentialet i de lokale naturforhold og i de udpegede områder som helhed.

Sigtelinjer for indsatsen i 1. planperiode

Natura 2000-planen skal under hensynstagen til den overordnede målsætning opstille konkrete retningslinjer for indsatsen i 1. planperiode for hvert enkelt beskyttelsesområde. Det kan være en indsats, som strækker sig ud over planperioden, men som skal iværksættes nu.

Opfyldelsen af Habitat- og Fuglebeskyttelses-direktivernes krav om "gunstig bevaringsstatus" er en opgave, som strækker sig over lang tid og kræver en omfattende indsats. Det er derfor nødvendigt at prioritere og målrette indsatsen i den enkelte planperiode. Den nationale prioritering af indsatsen i 1. planperiode fokuserer på at sikre naturtilstanden for udpegede naturtyper og bestandene for udpegede arter. Der vil på baggrund af naturmæssige forskelligheder være regionale forskelle i gennemførelsen af indsatsen.

Sikring af naturtilstanden af eksisterende naturarealer og arter i beskyttelsesområderne

Ifølge direktiverne skal de naturtyper og arter, der udgør områdernes udpegningsgrundlag, have en gunstig bevaringsstatus. Der er således en forpligtigelse til at sikre naturen mindst samme tilstand som ved direktivernes ikrafttræden. Dette kræver ofte en løbende driftsindsats og en vedvarende indsats mod næringsstofbelastningen på de eksis-

sterende naturarealer for at opretholde eller genoprette dem i samme tilstand.

Sikring af de små naturarealer

De små naturarealer er ofte i dårlig naturtilstand, blandt andet fordi de er så små, at påvirkningen fra omgivende arealer har stor betydning. En udvidelse af små naturarealer indenfor beskyttelsesområderne samt eventuelt sammenkædning af arealer via spredningskorridorer og trædesten kan være nødvendig for at opretholde naturtilstanden også på længere sigt.

Sikring af naturtyper og levesteder som lovligt kan ødelægges

Der skal ske en sikring af de naturtyper og levesteder, der ikke er beskyttet mod aktiviteter, som direkte kan ødelægge dem. Det drejer sig for eksempel om skovens naturtyper og sten- og boblerev på havet. Der vil derudover være andre ikke beskyttede levesteder for visse af direktivernes arter, hvor en sikring kan være nødvendig, for eksempel for visse fuglearter.

Indsats for truede naturtyper og arter

For naturtyper og arter, hvis status på landsplan er i fare for at blive voldsomt forringet i 1. planperiode, og hvor der er en fare for, at de forsvinder fra den danske natur på sigt kan en egentlig naturgenopretningsindsats og/eller målrettet drift være nødvendig. Som eksempler på truede naturtyper og arter kan nævnes højmoser, eremit og sorterne.

Natura 2000-planlægningen fastlægger desuden retningslinjer for myndighedernes skønsmæssige beføjelser efter lovgivningen i øvrigt.

Natura 2000 og Vandrammedirektivet

Gennemførelsen af Vandrammedirektivet og vandplanerne forventes at bidrage til at imødegå nogle af ovennævnte trusler. Eksempelvis genskabes nye naturområder i ådale, og vandkvaliteten vil blive forbedret. Omfanget af synergieffekten mellem Natura 2000 og Vandrammedirektivet vil blive tydelig undervejs i planprocessen. For vandforekomster, der også er omfattet af Natura 2000-direktiverne, vil det strengeste af miljømålene være gældende.

Med målbekendtgørelsen er der fastlagt nærmere retningslinjer for fastsættelse af mål i Natura 2000-områderne og defineret en 5-trinskala for naturtilstanden i 18 lysåbne naturtyper. Et tilsvarende tilstandssystem er under udarbejdelse for de 10 skovnaturtyper og for direktivernes arter. På et senere tidspunkt vil et tilstandssystem for såvel de ferske som de marine naturtyper blive udarbejdet.

**Bilag 4. Miljørapport for Natura 2000-planen
Miljørapport for N53 Sepstrup Sande, Vrads Sande, Velling
Skov og Palsgård Skov**

- kan læses på By og Landskabsstyrelsen hjemmeside, se
www.naturstyrelsen.dk under dette Natura 2000-område.

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.nst.dk